

DE SCHOOLSTRIJD IN OOSTENDE ¹

door JEAN-MARIE LERMYTE

INLEIDING

In de historiografie van het Oostends lager onderwijs komt de 19e-eeuwse schoolstrijd er bekaaid van af. Dat komt ook omdat er plaatselijk heel wat bronnen verdwenen zijn. Bij de voorbereiding van mijn doctoraat² heb ik - als oud-Oostendenaar - destijds ook ijverig genoteerd wat ik over Oostende kon vinden. Misschien was het wel hoogtijd om die gegevens persklaar te maken.

De schoolstrijd situeert zich traditioneel tussen de onderwijswet van 1 juli 1879 en die van 20 september 1884. Die eerste wet kwam in de plaats van de unionistische wet van 1842 en is bekend gebleven als de Ongelukswet. Die naam gaven de katholieken omdat het gemeentelijk onderwijs neutraal werd en omdat de gemeentelijke autonomie werd verminderd. Toen de onderwijswet van 1884 werd ingevoerd hadden van hun kant de liberalen het over schoolverwoesting.

Het stadsbestuur van Oostende zat al geruime tijd voor de schoolstrijd in liberale handen. Omdat het al vóór 1879 de laïcisering van het onderwijs voorstond, betrekken we ook die periode in ons onderzoek. We beperken ons tot het gewoon lager onderwijs, zonder dat voor kleuters en adulten.

1 Afkortingen : BAB , Bisschoppelijk Archief Brugge; Gb., Gemeentebestuur; GR., Gemeenteraad; RAB-PB4, Rijksarchief Brugge, Provinciaal Bestuur, 4e afdeling (voor de bestudeerde periode bewaard in het Rijksarchief te Beveren-Waas).

2 Later uitgegeven onder de titel *Voor de Ziel van het kind. De schoolstrijd in het klerikale arrondissement Roeselare, 1878-1887*, Brugge, Westvlaams Verbond van Kringen voor Heemkunde, 1985, 291 p. Zie aldaar de bibliografie voor verdere literatuur.

HET LAGER ONDERWIJS VÓÓR 1879 ¹

Voor een goed begrip sommen we eerst de lagere scholen op die bij het uitbreken van de schoolstrijd bestonden en hun vestiging op dat moment.

Stadsscholen :

- betalende jongensschool, °1864, St. -Franciscusstraat
- kosteloze jongensschool nr. 1, °1837 St. -Franciscusstraat
- kosteloze jongensschool nr. 2, °1855, Fregatstraat (Hazebras)
- kosteloze meisjesschool, °1877, Wittenonnenstraat

Scholen Zusters van Sint-Jozef :

- betalende meisjesschool, °1863, Kaaistraat
- betalende afdeling, °1867, Sint-Sebastiaanstraat
- kosteloze meisjesschool, °1837, Sint-Sebastiaanstraat
- betalende meisjesschool, °1859, Vrijhavenstraat (Hazebras)

De school van Massenhove, Albertstraat.

Sommige van die scholen komen in de volgende bladzijden aan bod, omdat ze te maken hadden met de laïciserende politiek van het Oostendse stadsbestuur. De periode 1860-1875 was die van de organisatie en consolidatie van de liberale partij. Het zou ten andere nog tot 1911 duren vooraleer er weer katholieken in de Oostendse gemeenteraad zouden zetelen².

Die evolutie was ook op onderwijsgebied te merken. Een eerste fase zette in 1867 in. Tot dan werd het lager onderwijs dat het stadsbestuur financieel steunde alleen door kloosterlingen gegeven: de Broeders van Liefde aan de jongens en de Zusters van Sint-Jozef aan de meisjes. Dertig jaar later, op 12 september 1867, namen de broeders ontslag en ze werden vervangen door leken. Een campagne van de Westvlaamse liberale pers, het aanbod dat ze van priester Joseph de Pélichy kregen om in Izegem in het door hem gebouwde Sint-Jozefsgesticht te gaan onderwijzen, maar ook de moeilijkheden met het seculariserende gemeentebestuur zette hen daartoe aan³. Maar ergens was het nog hun eigen wil geweest om te vertrekken.

1 H. DANGEZ, *Bijdrage tot de geschiedenis van ons lager onderwijs, - Contact* (Onze-Lieve-Vrouwecollege), jg. 5 (1959-'60), nr. 1, 2 en 4, jg. 6, nr. 2 en jg. 7, nr. 4, passim; H. VANDEN WEGHE, *150 jaar stedelijk onderwijs Oostende*. De Haan, 1987, passim. In het laatste werk halen de illustraties het op de tekst die herhaaldelijk vaag, onnauwkeurig en zelfs foutief is. Dangez' artikels blijven tot de beste bladzijden over de Oostendse onderwijsgeschiedenis behoren.

2 W. MAERVOET, *De politieke evolutie in het arrondissement Oostende (1830-1914)*, -*Ostendiana*, I (1972), p. 68 en 71.

3 H. DANGEZ, *o.c.*, jg. 5, nr. 4 (juli 1960), p. 25

Met de kosteloze school van de Zusters van Sint-Jozef in de Sint-Sebastiaanstraat lag dat anders. In 1872 waren de zusters niet willen ingaan op het voorstel van het stadsbestuur om van hun kosteloze school een stadsschool te maken, want dan zou de gemeenteraad en niet meer de orde het personeel benoemen. In juli 1876 maakte het schepencollege zijn voornemen bekend om vanaf 1 september de conventie van 23 december 1837 met de zusters op te zeggen. In de plaats zou een kosteloze stedelijke meisjesschool komen met leken. De gemeenteraad was het daarmee eens. Ondanks aandringen, zou pas op 7 maart 1877 een Koninklijk Besluit daarop ingaan. Het nodige personeel, o.l.v. Caroline Steenhaut, werd in juli 1877 benoemd. Op 8 oktober 1877 startte de nieuwe school met 22 meisjes, maar tegen het einde van het kalenderjaar waren er al honderd en het volgende schooljaar een kleine driehonderd¹.

Iets eerder al, op 18 september 1877, waren de Zusters van Sint-Jozef in staat hun kosteloos onderwijs elders verder te zetten : in de Sint-Sebastiaanstraat, waar ze al betalende klassen hadden. Omdat daar nu ook onderdak moest worden gevonden voor 450 arme kinderen, had bestuurder Thoma het gebouw aangekocht van de Katholieke Kring waarin tot 1874 het hospitaal was gevestigd. De deken, zijn onderpastoors en een vrouwelijk schoolcomité (Comité de l'Œuvre des Ecoles catholiques) hadden de nodige fondsen verzameld : 11.600 fr. voor de verbouwing en 4.400 fr. voor het schoolgerief. De voorzitter van dat comité was eerst Adèle Vandermeersch en later Amélie Van Iseghem, de secretaresse Mathilde Stubbe².

Het verschil tussen het stedelijk en het vrij onderwijs had vooral te maken met de godsdienst. Dat facet behandelen we verder, want de visie van het stadsbestuur werd in 1879 door de liberale wetgever gedeeld. Hier willen we het hebben over de rol van de vrouw in de maatschappij. Want ook op dat punt liepen het katholieke en het liberale standpunt fel uiteen. "On doit donc former les femmes du peuple non pour la science et la vie extérieure, mais pour le ménage et pour la vie intérieure; autrement ont fait fausse route. C'est la vertu surtout qu'il faut développer dans leur cœur, la vertu de leur destinée, qui est le dévouement uni à la pudeur", schreef de katholieke *Feuille d'Ostende* op 20 oktober 1877. Wat "les écoles cléricales" leerden volgens *L'Echo d'Ostende*, de liberale tegenhanger ? "Absolument rien de sérieux, rien

-
- 1 Copie van de overeenkomst van 23 december 1837 tussen stadsbestuur en overste Julie Herbau in BAB, F 248. Not. GR., 27 juli (p. 81-83), 7 aug. (p. 87-88), 6 sept. 1876 (p. 94-95), 28 mei (p. 87-88) en 23 juli 1877 (p. 104). *L'Echo*, 1 sept 1878, met gegevens van de algemene directeur; vroegere cijfers waren soms propagandisch getint. BAB, F 248, Thoma aan vicaris-generaal, 8 okt. 1877. Zie ook H. DANGEZ, *o.c.*, jg. 5, nr. 4, p. 25 en 26-27).
 - 2 BAB, F 247, strooibriefje van het schoolcomité, 15 sept. 1877, F 248, gedrukt jaarverslag 1877-'78, 12 p. en F 246, geschreven jaarverslag 1878-'79. Zie ook H. DANGEZ, *o.c.*, jg. 5, nr. 4, p. 27,

d'utile. On détruit en elles la raison, le bon sens, pour en faire des mystiques, des visionnaires, des personnes étrangères a toute notion réelle, à tout devoir sérieux de la vie"¹. De goegemeente stuurde vaak de jongens naar een gemeenteschool, maar de meisjes naar een kloosterschool. Dom, vond *L'Echo*. "Le couvent fabrique la femme nulle et ignorante, selon les vœux du clergé". En met zo'n opvoeding zal de huismoeder op haar beurt de kinderen opvoeden "dans les mêmes superstitions, dans la même ignorance où s'est obscurcie son intelligence à elle"².

DE HOUDING VAN HET ARMBESTUUR

Al ging het aantal leerlingen in het stadsonderwijs in stijgende lijn, in vergelijking met het vrij onderwijs bleef het ver achterop. Een ruggesteun kon best gebruikt worden. De maatregel die het armbestuur in 1878 nam, en in het hele land de publieke opinie beroerde, moeten we in verband brengen met de opening van de kosteloze stedelijke meisjesschool.

Op 9 januari 1878 besliste het armbestuur van Oostende met vier stemmen en één onthouding voortaan elke gewone steun te ontnemen aan ouders waarvan de kinderen niet naar het stedelijk onderwijs gingen³. Enkele dagen later moesten 49 huismoeders zich voor het armbestuur verantwoorden. Tegen *L'Echo d'Ostende* in, hield de *Feuille d'Ostende* staande dat 46, en oorspronkelijk zelfs 47 moeders, niet onder de druk waren bezweken⁴.

Door die maatregel was katholieke liefdadigheid letterlijk broodnodig. Van 22 van die gezinnen moest de huur worden betaald⁵. Al op 24 januari 1878 kondigde de *Feuille d'Ostende* aan dat giften ten voordele van de slachtoffers werden ingezameld⁶. *De Gazette de Liège* b.v. kreeg een anonieme gift "pour les familles d'Ostende qui ont refusé d'abandonner leurs enfants au bureau de bienfaisance de la ville"⁷. De Katholieke Kring van Oostende vroeg alle Katholieke kringen van het land om medewerking⁸. Zeker de Katholieke

1 *L'Echo*, 29 dec. 1878; vgl. 1 nov. 1883, 17, 21 en 28 febr. en 9 maart 1884.

2 *L'Echo*, 12 jan. 1879, 12 juni 1881 en 3 jan. 1884.

3 Afschrift in RAB-PB4, nr. 562. De *Feuille d'Ostende* verzweeg op 17 januari 1878 dat het om "tout secours ordinaire" ging. Zie o.a. de nummers van 15 dec. 1878, 2 maart 1879, 22 febr., 16 en 30 mei 1880.

4 *Feuille*, 31 jan. en 17 febr. 1878.

5 BAB, F 248, Thoma aan vic.-gen., 27 jan. 1878.

6 Bij Adolphe Janssens, Groentenmarkt 1, Emile van Coillie, Groentenmarkt 17, juffr. Adèle Vandermeersch, Wittenonnenstraat 1 en juffr. Marie Jean, Kapellestraat 78.

7 *Feuille*, 31 jan. 1878.

8 *Feuille*, 14 febr. 1878. Het geld kon terechtkomen bij Aimé Desmet, Kaaistraat 26 en Aug. Christiaens, Sint-Sebastiaanstraat 6, respectievelijk voorzitter en secretaris van de Katholieke Kring, en bij August Staessens, Sint-Jozefstraat 48.

Kring van Roeselare opende een steunlijst¹. De Katholieke Schoolpenning van Gent stuurde een protestpetitie naar de Kamer². Op 27 februari 1878 organiseerde de Katholieke Kring van Oostende een concert waar ten voordele van de geweerde armen 600 frank werd opgehaald³.

De minister van binnenlandse zaken, toen nog de katholieke Delcour, vroeg de gouverneur op 9 februari 1878 om nadere uitleg. Verschillende herinneringsbrieven waren nodig voordat het stadsbestuur een rapport van het armbestuur opstuurde. In dat verslag van 7 maart 1878 werd de beslissing met drie redenen gemotiveerd : de leerkrachten van de stadsscholen zijn bekwaam; we kunnen controleren of de leerlingen regelmatig school lopen; de medische verzorging was er beter, want in andere scholen werden de kinderen niet allemaal ingeënt. Het armbestuur herhaalde dat het om de gewone maandelijkse bijstand ging⁴. De *Feuille d'Ostende* bleef dat ontkennen en beweerde dat op woensdag 20 februari 1878 dringende hulp werd geweigerd aan een zieke vrouw, omdat haar kinderen naar de zusterschool gingen⁵. Maar Charles Verhaeghe, lid van het armbestuur, hield in de gemeenteraadszitting van 18 februari 1878 vol dat wel degelijk medische hulp aan alle armen, zonder politiek-godsdienstig onderscheid, werd gegeven. Hij loog. Dat blijkt uit de gemeenteraadszitting van 12 maart 1883. Toen bevestigde burgemeester Janssens, die intussen de overleden Jean Van Iseghem was opgevolgd, dat het armbestuur onder zijn voorganger te ver was gegaan⁶.

HET GODSDIENSTONDERWIJS IN DE STADSSCHOLEN

Een eerste essentieel kenmerk van de onderwijswet van 1 juli 1879 was dat de officiële scholen neutraal werden. Omdat vroegere liberale wetten nadien nooit door de katholieke partij werden afgeschaft, of geleidelijk een feit

1 *Feuille*, 28 febr. 1878.

2 *Feuille*, 17 febr. 1878.

3 *Feuille*, 24 febr. en 3 maart 1878.

4 Alle briefwisseling hierover in RAB-PB4, nr. 562.

5 *Feuille*, 24 febr. 1878. "On refusa CRUELLEMENT le pain et la viande en disant à la pauvre souffrante : Adressez-vous aux catholiques, ils ont de l'argent, ils vous donneront de la viande et du pain" ; zie ook BAB, B365bis, sub Oostende, Sint-Petrus en Paulus.

6 Enkele zinnen uit de samenvatting daarvan in de notulen : "Comme conséquence de ce principe, le bureau de bienfaisance a décidé que dorénavant tout secours serait refusé à ceux qui n'enverraient pas leurs enfants aux écoles officielles; cette décision est actée dans les registres. Il serait superflu d'en démontrer l'illégalité (...) Il est vrai que plus tard, le bureau de bienfaisance a voulu atténuer la décision en ajoutant le mot "ordinaire", mais cette distinction entre secours ordinaires et secours extraordinaires n'a pas de sens, et pour lui, la décision a conservé son caractère d'illégalité".

werden, reageerden de bisschoppen deze keer ongenueanceerd en ongemeen hard in drie bisschoppelijke brieven en in hun instructies aan de geestelijkheid. Niet alleen zegden en schreven ze dat de gemeentescholen allemaal slecht waren, ze deden al wat ze konden om die scholen ongodsdienstig te maken. Anderzijds deed de liberale regering al het mogelijke om precies het godsdienstig karakter van de gemeentescholen te beklemtonen. De wereld op zijn kop, ook in Oostende.

Artikel 4 van de zgn. Ongelukswet bepaalde wel dat de bedienaars van de erediensten in de gemeentescholen godsdienstonderwijs mochten geven en daarvoor een eigen lokaal moesten krijgen. Dat was volgens de bisschoppen slechts zand in de ogen strooien. Neutraal onderwijs kon volgens hen niet anders dan antigodsdienstig zijn. Daarom werd het in principe verboden zijn kinderen naar deze scholen te sturen, er les te geven, of op de een of andere manier dat onderwijs te bevorderen, bv. als schoolinspecteur of lid van een officieel schoolcomité. Anders werden de sacramenten geweigerd. Er werden op voorwaarde dat de nieuwe wet er niet werd toegepast, binnen stricte limieten - b.v. de afwezigheid van een katholieke school - uitzonderingen voorzien waarover aanvankelijk alleen de bisschop, later de biechtvader, mocht oordelen.

Wij zijn op de hoogte van twee onderwijzers van de kosteloze stedelijke jongensschool die dispensatie vroegen, François Delaruwiere en Charles Vanhoorne, respectievelijk sedert oktober 1874 en april 1879 in dienst. Het idee de sacramenten niet meer te kunnen ontvangen folterde de eerste, maar hij wilde slechts overstappen naar het vrij onderwijs als hij zijn jaarwedde van 1800 fr. kon behouden. Voor Delaruwiere betuigde de bisschop weliswaar zijn medelijden, maar wilde niet van voorschriften afwijken. Het motief van Vanhoorne, dat we helaas niet kennen, vond monseigneur Faict ernstig. Hij kreeg een jaar dispensatie, maar werd toch aangeraden een betrekking in het vrij onderwijs te zoeken¹.

Ook het katholieke deel van Oostende deed mee aan de protestbeweging tegen het wetsontwerp-Van Humbeeck. De Katholieke kring van Oostende stuurde in februari 1879 een adres naar Kardinaal Dechamps. De Association Constitutionnelle et Conservatrice de l'Arrondissement d'Ostende deed dat naar de bisschop van Brugge². De Katholieke Kring belegde twee protestmeetings tegen het wetsvoorstel, op 10 maart en op 25 mei 1879³.

-
- 1 BAB, Acta Faict, aan deken, 15 okt. en 25 nov. 1879 en Delaruwiere aan bisschop, 22 nov. 1879.
 - 2 Opgenomen in *Feuille*, resp. 9 en 16 febr. 1879. De liberale *L'Echo d'Ostende* heeft voor het katholiek verzet nauwelijks aandacht, het wil het doodzwijgen; zie *L'Echo*, 6 febr. en 13 april 1879,
 - 3 Zie *Feuille*, 16 maart, 29 mei en 1 juni 1879.

Namens de pastoors van zijn dekenij vroeg de deken aan de bisschop de toestemming om de derde herderlijke brief vanaf de preekstoelen voor te mogen lezen; dat leek onmisbaar om de gewenste tegenstand van de gelovigen te bekomen. De bisschop weigerde, enkel omdat de wet op elk moment kon worden gepubliceerd en aanvallen tegen wetten vanop de kansel strafbaar waren. Wel mochten de pastoors op de prijsuitdelingen (enkele weken later) volledig hun gang gaan¹.

De regering en de gouverneur poogden de bevolking ervan te overtuigen dat de wet niets had veranderd aan het godsdienstig karakter van het gemeentelijk onderwijs. Dat viel o.a. op grote affiches te lezen. Sommige katholieke gemeentebesturen weigerden die aan te plakken, maar met dat van Oostende waren er geen problemen². Het liet van de omzendbrief van de gouverneur zelfs 3000 exemplaren drukken en verspreiden³. Ook *L'Echo d'Ostende*, die de bisschoppelijke brieven had gehekelde zonder aandacht te hebben voor de argumentatie⁴, nam de liberale stelling over : het godsdienstonderwijs zal in de Oostendse stadsscholen zoals voorheen gegeven worden⁵.

Zoals voorheen ? Op 17 september 1877, drie weken voor de opening van de kosteloze stedelijke meisjesschool, had de gemeenteraad een nieuw leerprogramma goedgekeurd met godsdienst en moraal op kop⁶. Schepen van openbaar onderwijs Maryssael protesteerde toen tegen de felle tegenstand van de clerus en de katholieke pers. "Quoiqu'on en dise, nos écoles ne seront pas des écoles sans Dieu. On y enseignera l'existence d'un Dieu de miséricorde, de pardon et de charité, un Dieu absolu en puissance et en grandeur, un Dieu tel que nous l'enseignons le christianisme"⁷. De godsdienstlessen werden er inderdaad gegeven, maar niet door de geestelijkheid, al blijkt uit de briefwisseling in het bisschoppelijk archief dat vooral de deken twijfelde. Uiteindelijk ging de bisschop, op voorstel van de directeur van de Zusters van Sint-Jozef, het probleem op een listige manier uit de weg. Niet de lokale overheid, maar de directeur van de stadsscholen, had om een geestelijke voor de nieuwe school gevraagd. Bovendien was dat bij een toevallige ontmoeting op straat en nooit schriftelijk gebeurd. Daarom, zei de bisschop, mocht de

¹ BAB, F 246, deken aan bisschop, 2 juli 1879 ; Acta Faict, het antwoord van dezelfde dag.

² "M. Jean Van Iseghem et son cornac l'apothicaire se sont empressés de satisfaire aux désirs de nos petits hommes d'état et jeudi matin nous lisions aux coins des rues le verbiage hypocrite de nos ministres"; *Feuille*, 6 april 1879.

³ RAB-PB4, nr. 604, Gb. Oostende aan gouverneur, 29 sept. 1879.

⁴ *L'Echo*, 2 en 5 jan., 23 febr., 29 juni, 11 sept. en 9 okt. 1879.

⁵ *L'Echo*, 25 sept. 1879.

⁶ Exemplaar in BAB, F 248.

⁷ Not. GR., 17 sept. 1877 (p. 113-114).

aanvraag genegeerd worden. Als echter het stadsbestuur de aanvraag zou doen, dan moest de deken de aanvraag inwilligen¹. Dat was nooit gebeurd.

Toen de wet van 1879 werd goedgekeurd, kwam die officiële aanvraag wel. Al in de aanloopfase had een "comité des intérêts catholiques à Ostende" in een rode affiche op de huichelarij van de liberalen gewezen². Ook de houding van de clerus was gewijzigd : de deken weigerde resoluut. O.a. de *Feuille d'Ostende* drukte zijn lange antwoord af³. Als "niets is veranderd", waarom moest men dan de schoolwet van 1842 afschaffen ? De deken wees er op dat onderwijzers niet langer de kerkelijke machtiging hadden om godsdienstles te geven. Toch liet hij zich ook nu in de mate van het mogelijke als een bezadigd man kennen - een heel ander type dan directeur Thoma, de latere pastoor van Sint-Amand te Roeselare. De geestelijkheid zou weliswaar geen voet in de stadsscholen zetten, maar de kinderen mochten toch ook niet het slachtoffer worden van de godsdienstige onverschilligheid van hun ouders. Daarom konden zij catechismusles krijgen in de Capucijnenkerk om 11 uur 's voormiddags⁴. Volgens een brief van de deken kwamen de kinderen van de stadsscholen naar zijn lessen in de kerk. Misschien was het om zich te vergoeilijken, maar hij meende dat algemeen directeur Vanneste had gehoopt dat hij zijn beslissing zou intrekken. Op die manier zou Vanneste een argument hebben gehad om zijn onderwijzers, tegen de kerkelijke instructies in, met de godsdienstlessen te belasten⁵.

Met Pasen 1880 verwittigde de deken het personeel van de gemeentescholen dat ze hun Pasen niet meer zouden mogen houden, maar zijn woorden hadden geen effect⁶. Dat werd later op de Oostendse zitting van de Schoolcommissie bevestigd door de kantonale inspecteur⁷. Biechten en communiceren mocht niet meer, maar andere sacramenten werden niet geweigerd, in Oostende evenmin als elders. Amélie Hindryckx, op 22 september 1880 benoemd in de kosteloze meisjesschool, wilde kerkelijk trouwen. Ze zei de deken dat ze op geen andere manier in haar levensonderhoud kon voorzien en dat ze niet inzag

1 BAB, F 248, Thoma aan vic.-gen., 9 en 10 (3x) okt. 1877, F 247, deken Decostere aan bisschop, 11 okt, 1877 en het antwoord in de Acta Faict. Zie ook BAB, F 247, deken Decostere aan bisschop, 8 febr. 1879 en Acta Faict, 8 febr. 1879, aan volksvertegenwoordiger Janssens.

2 Franse vertaling in *Feuille*, 6 april 1879.

3 *Feuille*, 21 sept. 1879. Copie in RAB-PB4, nr. 604.

4 De kinderen van de stadsscholen moesten echter volgens de nieuwe wet godsdienstonderwijs voor of na de gewone lesuren krijgen.

5 BAB, F 248, deken aan bisschop, 8 okt. 1879.

6 BAB, F 247, deken aan bisschop, 22 maart 1880; zie ook *L'Echo*, 21 maart 1880.

7 *L'Echo*, 30 maart 1882.

wat er slecht was aan dat onderwijs. Kerkelijk trouwen mocht ze van de bisschop, maar zonder voorafgaande biecht en zonder enige plechtigheid¹.

De geestelijkheid kwam inderdaad niet meer in de stadsscholen. Voor de voorbereiding van de Eerste Communie moesten de kinderen naar de kerk. Ze werden volgens de kantonnale inspecteur gediscrimineerd, want ze moesten plaatsnemen achter de leerlingen van de katholieke scholen. Het gebeurde wel meer dat de lokale geestelijkheid strenger wilde optreden dan de bisschop. Discriminatie i.v.m. de plaats van de eerste communicanten vond de deken zelfs wenselijk, maar niet de bisschop². Vandaar dat A. Van Neste-Vitse kon getuigen dat in 1882 de eerste communicanten van de betalende stadsscholen bij de leerlingen van het vrij onderwijs mochten zitten. De pastoor van het Hazegras - met Sint-Petrus en Paulus de enige parochie - had volgens deze inspecteur nooit onderscheid gemaakt tussen de schoolnetten en plaatste de kinderen volgens de behaalde punten in zijn examen. Al eerder had ook *L'Echo d'Ostende* het voor deze pastoor opgenomen³.

DE AFZETTING VAN LÉON HOSTE ⁴

In West-Vlaanderen volgde een kwart van het onderwijzend personeel de bisschoppelijke instructies op. In Oostende verlieten blijkbaar slechts twee onderwijzers omwille van de onderwijswet het stadsonderwijs : Fidèle Dinnequin, die hoofdonderwijzer van de vrije jongensschool in Moorslede werd⁵, en D. Vandevelde, die dat in Beernem werd⁶. Wellicht had het liberale gemeentebestuur de laatste jaren goede adepten benoemd.

We moeten aan het korte lijstje de naam van Léon Hoste toevoegen, met dit verschil dat hij werd afgezet. Over Hoste was de eerte maanden van de schoolstrijd veel te doen. Hoste, op 23 maart 1837 in Oostrozebeke geboren,

1 BAB, F 246, deken aan bisschop, 10 aug. 1883; Acta Faict, aan de deken, 11 aug. 1883.

2 BAB, F 247, deken aan bisschop, 21 april 1880; Acta Faict, aan de deken, 24 april 1880.

3 "Proclamons hautement qu'il y a encore des respectables curés qui contents de prêcher la morale et de donner le bon exemple, s'abstiennent de ces luttes passionnées, où le clergé perd chaque jour de sa considération. En allant seulement jusqu'au Hazegras on trouverait un des rares ecclésiastiques demeurés dignes du respect de tous"; *L'Echo*, 11 april 1878, nog voor de liberale schoolwet.

4 Zie behalve de volgende noten de vele stukken in BAB, F 248 en RAB-PB4, 628; Not. GR., 8 okt., 10 nov. en 1 dec. 1879; *Feuille*, 16, 23 en 30 nov. en 14 dec. 1879; *L'Echo*, 13 en 23 nov. en 7 dec. 1879, 25 en 29 jan. en 12 febr. 1880.

5 J.-M. LERMYTE, 227 *lesgevers in het lager onderwijs van het arrondissement Roeselare, 1879-1886. Een biografische bijdrage*, - *Rollariensia*, XV (1983-'84), p. 165.

6 *Feuille*, 12 okt. 1879.

behaalde in 1855 in Torhout zijn onderwijzersakte, waarna hij daar 12 lang onderwijzer was. Toen de Broeders van Liefde Oostende verlieten, werd Hoste de directeur van de kosteloze stadsschool.

Op 20 september 1879 - het nieuwe schooljaar begon op 1 oktober - moest Hoste voor het college van burgemeester en schepenen verschijnen. Diezelfde dag schreef hij naar Auguste Vanneste-Vitse dat hij geen godsdienstles zou geven. Vanneste, te Brugge geboren op 18 februari 1819 en niet gediplomeerd, was sedert 1853 directeur van de betalende stedelijke jongensschool en sedert 6 september 1876 ook de algemene directeur van de Oostendse stadsscholen. Die laatste functie bleef hij uitoefenen toen hij bij Koninklijk Besluit van 29 augustus 1879 tot kantonnaal inspecteur van het schoolkanton Oostende werd benoemd. Dat Hoste in die zin kon schrijven, had te maken met het feit dat de laïciserende onderwijswet de onderwijzers niet had willen verplichten om het godsdienstonderwijs te geven. Daarvan konden katholieke onderwijzers profiteren om de directieven van de kerk - geen godsdienstonderwijs - te volgen. Daar viel weinig tegen in te brengen, tenzij kon worden bewezen dat 'n onderwijzer zijn eigen gemeenteonderwijs tegenwerkte.

Hoste wou en kon toen, en evenmin op 29 september, het schepencollege niets concreets meedelen over zijn toekomstplannen. De dag voor het nieuwe schooljaar werd het personeel van alle stadsscholen samengeroepen in het stadhuis, om nogmaals te peilen naar zijn loyaliteit t.o.v. de nieuwe wet. Directeur Charles Depoorter van de betalende jongensschool en zijn personeel beslisten - zoals de wet het voorschreef - de letter van de catechismus te onderwijzen. Zeer tot zijn woede moest schepen van openbaar onderwijs Maryssael echter vernemen dat Hoste en zes van zijn acht personeelsleden plus Bouve, de directeur van de kosteloze stadsschool op het Hazegras, de bisschoppelijke richtlijnen zouden naleven¹.

Op 8 oktober moesten de betrokken onderwijzers elk afzonderlijk voor het schepencollege verschijnen. De bedoeling was vooral na te gaan in welke mate Hoste op zijn personeel druk had uitgeoefend. Of het personeel van mening veranderde weten wij niet. Hoste werd toen verantwoordelijk gesteld voor de grote daling van het aantal leerlingen in zijn school : van 469 eind augustus naar 165 op 1 oktober.

Zijn precies antwoord kennen we niet, wel de aanvullende brief die hij de volgende dag naar het stadsbestuur verstuurde. Hoste zag twee oorzaken : het

1 BAB, F 247, Thoma en deken aan bisschop, beiden 1 okt. 1879.

neutraal karakter van de wet¹ en de geruchten over zijn aanstaand vertrek. In die brief stak hij ook helemaal niet weg dat hij tegen de wet van 1879 was en dat hij t.o.v. zijn personeel zijn opinie niet had weggemoffeld.

Nadat de gemeenteraad al op 8 oktober de zaak Hoste had besproken, werd in de gesloten zitting van 10 november beslist de directeur onmiddellijk voor veertien dagen te schorsen, met beroving van zijn wedde, en de minister om zijn afzetting te verzoeken. Hoste kreeg wel de gelegenheid om zich binnen de 48 uur schriftelijk te verdedigen. Daar ging hij de volgende dag op in, maar nieuwe argumenten lezen we niet. Hij beklemtoonde dat zijn personeel zijn houding kende, maar dat hij niemand verboden had godsdienstles te geven, en dat hij tegen de wet was, maar die strict had uitgevoerd. Dit antwoord maakte Hoste publiek bekend : o.a. de *Feuille d'Ostende* drukte het af. Ook o.a. bij de gouverneur en de hoofdinspecteur verdedigde Hoste zich. Maar beiden steunden het voorstel van de raadsleden en bij Ministerieel Besluit van 22 november 1879 werd Hoste door Van Humbeeck afgezet. Hij werd opgevolgd door Léopold Defever.

Al die tijd wist Hoste dat hij aan het kortste eind zou trekken. Nadat hij van het bisdom de toestemming had gekregen om voorlopig te blijven, had hij zeker al op 8 augustus gevraagd of voor hem geen betrekking "a peu près équivalente à celle que j'occupe à Ostende" kon worden gevonden. Gemakkelijk zou dat omwille van zijn hoge wedde (zowat 4000 fr. per jaar) niet zijn. Goedbetaalde betrekkingen in het vrij onderwijs waren schaars en waren al ingenomen door onderwijzers die eerder ontslag hadden genomen. Een andere mogelijkheid was een inspecteursfunctie, maar al kon Hoste op een goed woordje van o.a. de deken rekenen, de bisschop had eerst te kennen gegeven geen leken als inspecteur te willen.

Toch zou Hoste uiteindelijk diocesaan inspecteur worden. Want naast de uitgebreide geestelijke inspectie werd in het katholiek onderwijs van het bisdom Brugge overgegaan tot inspectie in "wereldlijk opzicht". Een van de leken die met deze opdracht werd belast, was Léon Hoste : hij kreeg de dekenijen Brugge Noord en Zuid, Oostende en Torhout onder zijn bevoegdheid. Hij zou die einde 1885 verwisselen voor het aartsbischopendom Brugge².

De schoolstrijd had natuurlijk gevolgen voor de scholen zelf. In het vrij onderwijs ging de zorg in de eerste plaats naar de jongens. In het

1 "A la lettre et plus encore à l'esprit de la loi du 1^r juillet dernier, laquelle n'offre plus de garantie sérieuse au point de vue de l'éducation et de l'instruction religieuses des enfants catholiques, c'est-à-dire de la totalité de ses élèves moins un".

2 Zie ook Acta Faict, aan de minister, 18 aug. 1884, en J.-M. LERMYTE, *Voor de ziel ...*, p. 54-56.

stadsonderwijs lag het meisjesonderwijs achterop. In de volgende bladzijden hebben we aandacht voor die scholen.

DE TERUGKEER VAN DE BROEDERS VAN LIEFDE ¹

Daags voor de nieuwe wet in het Staatsblad verscheen, vroeg het Katholiek Schoolcomité van Oostende in een omzendbrief alle katholieke Oostendse families om steun voor een kosteloze katholieke jongensschool². Van dat comité maakten, mogelijk niet allen terzelfdertijd, deken Decostere, pastoor Brulois van het Hazegras, directeur Thoma van de Zusters van Sint-Jozef, de ex-gemeenteraadsleden Victor Vanderheyde en Louis Carbon-Goddyn, en de heren De Boninghe, Mollet en Emile Dubois deel uit³. In een fondatielijst, op 1 december 1881 ondertekend door de clerus van Sint-Petrus en Paulus, staat in ruil voor het zieleheil van een aantal weldoeners (H. Missen) een bedrag van 12.500 fr. ingeschreven ten voordele van de school van de Broeders van Liefde⁴.

De onderwijzers zouden inderdaad weer Broeders van Liefde worden. Nog voor de nieuwe onderwijswet was goedgekeurd werden al omhalingen gedaan ten voordele van de nieuwe kosteloze jongensschool van de Broeders van Liefde. Toch had de overste nog niet de minste toezegging gedaan ! Blijkbaar is er nooit aan gedacht geweest om 'n vrije jongensschool met leken te starten. Misschien zouden de wedden dan te duur zijn uitgevallen. Zeker zullen psychologisch-financiële redenen meegespeeld hebben : de liefdadigheid zou meer opbrengen als de mensen wisten dat ze voor de Broeders van Liefde gaven, want zelfs na 12 jaar afwezigheid uit Oostende was men ze niet vergeten. Zeker al begin juni werd contact opgenomen met de overste in Gent. Weken later had het aandringen resultaat : de Broeders van Liefde zouden het katholieke Izegem verlaten, waar ze beter gemist konden worden.

Voorlopig zou les worden gegeven in het congregatiegebouw van de jonge dochters in de Germana, eigendom van de Katholieke Kring, en zou als klooster 'n burgershuis dienen dat slechts in de zomer verhuurd werd. Het was van de gebroeders Menegheer, bakkers in de Wittenonnenstraat. Zes broeders

1 Archief Broeders van Liefde, Gent, een verbeterde, onuitgegeven en getypte tekst, gebaseerd op de kloosterkroniek; BAB, B365bis, sub Oostende, Sint-Petrus en Paulus en F 247, vnl. deken aan bisschop, 17 juli, 6 aug. en 1 okt., Thoma aan vic.-gen., 26 juli, Brulois aan vic.-gen., 27 juli en 2 aug. 1879 en Acta Faict, aan de deken, 1 aug. 1879; *Feuille*, 25 en 28 sept., 5 en 26 okt. 1879, 16 mei en 10 okt. 1880.

2 Afdrukt in *Feuille*, 13 juli 1879.

3 BAB, F 247, deken aan bisschop, 17 juli 1879; Acta Faict, aan de deken, 20 okt. en 11 nov. 1882 en BAB, B 365bis, sub Oostende, Sint-Petrus en Paulus.

4 In BAB, F 247.

kwamen op 23 september 1879 naar Oostende : broeder Mathias als overste en de broeders Casimir, Damascène, Aubin, Michel en Hilarion. De opening van de school op 29 september begon met een plechtige H.-Geestmis. Bijna 600 kinderen, velen vergezeld van hun vader of moeder, verzamelden op de speelplaats en trokken in processie naar de kerk. Na de mis vergezelden de priesters de stoet in omgekeerde richting. Voor katholiek Oostende was het een grote dag. "Het is ongelooflijk welke beweging te dier gelegenheid in de stad heerste. Bij het heengaan naar de kerk en ook bij het terugkomen passeerden wij in al de straten die wij moesten door trekken, tussen twee dichte rijen volk dat van alle zijden kwam toegelopen; en toejuichingen en gelukwensen lieten zich gedurig van alle kanten horen ...".

Deze Sint-Vincentiuschool stond in de Stockholmstraat, naast de Germana, waar later de Volksbond kwam. Het complex - 48 meter gevelbreedte - was nog een bouwwerf toen de school opende. Zolang de zesde klas niet af was, konden er niet meer dan 425 jongens aanvaard worden; de jongste kinderen werden daarom naar huis gestuurd. Op 25 oktober werd het schoolgebouw door de deken ingezegend. Nu kon de eerste steen worden gelegd voor het klooster zelf, dat op 6 maart 1880 werd ingezegend en in gebruik genomen, ofschoon het nog lang niet af was. Op 10 mei 1880 werd de kapel ingewijd.

Omdat de geestelijkheid duidelijk had afgesproken dat de Sint-Vincentiuschool ook zou dienen voor de kosteloze jongens van het Hazegras, werd in beide parochies geld opgehaald. Toch kwam het tot een geschil tussen deken Decostere en pastoor Brulois, dat ze aan de bisschop voorlegden. Omdat de pastoor van de O.-L.-Vrouwparochie (het Hazegras) meende dat onvoldoende van zijn jongens werden toegelaten, wilde hij de Sint-Vincentiuschool niet meer financieren en vatte hij het plan op om een eigen parochiale school met twee klassen, voor 160 leerlingen, naast de kerk te bouwen. Hij kon de weduwe August Jean-Vanderheyde overhalen voor zijn school de 900 fr. te bestemmen die ze voordien had toegezegd als jaarwedde voor een broeder in de Stockholmstraat. Volgens de deken werd helemaal niet gediscrimineerd, maar was er plaatsgebrek. Toch kreeg pastoor Brulois geen ongelijk van de bisschop, die vooral op de gevaarlijke spoorwegovergang wees. Toch bleef het bij plannen, omdat de pastoor geen Broeders van Liefde kon krijgen, want die kwamen mankracht te kort¹.

1 BAB, B 365bis, sub Oostende, O.-L.-Vrouw en F 248, deken en Brulois aan bisschop, resp. 23 en 28 okt. 1879; Acta Faict, aan deken, 23 okt. 1879.

DE SCHOOL MASSENHOVE ¹

De privéschool van de éénarmige Eduard Massenhove was sedert 1878 een lagere afdeling geworden van het college. Het gebouw in de Albertstraat was eigendom van de Xaverianen en de katholieke partij. Bij het begin van de schoolstrijd verloor de school 30 leerlingen, relatief veel. Als reden werd vooral de concurrentie van de nieuwe broederschool opgegeven. Ook leerde men niet rekenen, omdat er te veel leerlingen waren. Waarschijnlijk zat er nog meer achter : de bisschop had van verschillende kanten vernomen dat er onbekwame onderwijzers zonder gezag waren. Ook *L'Echo d'Ostende* vermeldde graag dat een onderwijzer van deze school door de rechtbank werd veroordeeld, omdat hij een leerling al te hardhandig had aangepakt². In september 1882 wou principaal Isacq van deze school af. Sedert de komst van de broeders had ze volgens hem geen zin meer en waren haar inkomsten met 1000 fr. meer dan 40 procent gedaald. Op 1 oktober 1883 namen de Broeders van Liefde deze school als Sint-Pieterschool over, maar Massenhove bleef bestuurder.

DE UITBOUW VAN HET STEDELIJK MEISJESONDERWIJS

Op 8 oktober 1879 volgde de gemeenteraad het schepencollege om een Institut de Demoiselles, een betalende gemeentelijke meisjesschool, te openen. Dat zou gebeuren in het huis A. Van Neste-Vitse op de Groentenmarkt, het vroegere gebouw van de betalende stadsjongensschool. Op 10 november 1879 werd Mathilde Rookers-Declerck als directrice benoemd en op 1 december volgden de hulponderwijzeressen. Op 6 januari 1880 opende de school met een honderdtal leerlingen. Pogingen vanaf einde 1881 om deze lagere school tot een middelbare te mogen uitbouwen, mislukten³.

Ook het kosteloos meisjesonderwijs wilde het gemeentebestuur verder uitbouwen. De maatregelen die al in 1878 waren genomen⁴ bleken onvoldoende en op 10 september 1883 besliste de gemeenteraad een tweede kosteloze stadsschool voor meisjes te bouwen langs de Constantinopelstraat. Een directrice, acht lagere onderwijzeressen en nog vier kleuteronderwijzeressen zouden worden benoemd. Hoofdinspecteur Vander Cruyssen stond volledig achter het voorstel : de 13 lagere klassen van de bestaande

1 BAB, Acta Faict, aan de deken, 4 okt., en aan Isacq, 4 en 27 okt.; F 248, deken aan bisschop, 8 okt. 1879, en F 246, Isacq aan Bisschop, 12 sept. 1882.

2 *L'Echo*, 2 maart en 4 mei 1879.

3 GR. 22 sept., 2 okt. en 1 dec. 1879, 14 en 28 nov., 21 dec. 1881, 23 jan. 1882; *L'Echo*, 16 en 27 nov. 1879, 4 en 8 jan. 1880, 11, 18 en 22 dec. 1881; *Feuille*, 5 okt. 1879 en 11 jan. 1880.

4 Cfr. GR. 21 jan., 24 april, 18 juli 1878.

kosteloze meisjesschool besloegen 455 vierkante of 1665 kubieke meter, goed voor 415 leerlingen, maar er waren er 514 (alle cijfers zonder de drie bewaarklassen).

Dat die school er niet zou komen, was niet eens de schuld van de katholieke Bestendige Deputatie die stokken in de wielen stak. De regering kon de kostprijs niet aan. De stad vroeg zelfs van de 140.319,18 fr. maar 1/3 i.p.v. 8/15 te moeten dragen en slechts 1/3 van de 16.000 fr. jaarlijkse kosten. De gevoerde onderwijspolitiek had echter al diepe sporen nagelaten in de schatkist. Ook veel liberale belastingbetalers begonnen te reclameren en in 1884 waren er parlementaire verkiezingen. Het bleef dan ook bij plannen. Daarom werd i.f.v. de kosteloze meisjesschool nr. 1 dan maar midden 1884 voor 1500 frank per jaar van Désiré Deleu een huis in de Sint-Sebastiaanstraat gehuurd¹.

Op de volgende bladzijden willen we nagaan hoe het onderwijs tijdens de schoolstrijd gefinancierd werd. Het vrij onderwijs kon op geen enkele overheidssteun meer rekenen. Toch werden, wellicht tegen de verwachtingen in, ook voor het officieel onderwijs heel wat initiatieven genomen. Voor het vrij onderwijs was er de Katholieke Schoolpenning, voor het officieel onderwijs de Denier des Ecoles communales of de Liberale Schoolpenning. Onze bron was hier vooral de pers. *L'Echo d'Ostende* geeft meer bijzonderheden dan de *Feuille d'Ostende* die bovendien slechts tot einde 1881 bewaard is.

DE FINANCIERING VAN HET VRIJ ONDERWIJS

We zetten de feiten op een rijtje : de data tussen haakjes verwijzen naar de *Feuille d'Ostende*.

- 17 januari 1879 : concert door Vlaanderens Zonen t.v.v. de Katholieke Schoolpenning te Oostende (16 en 23 febr.)
- 25 mei 1879 : tijdens de meeting voor het behoud van de wet van 1842, georganiseerd door de Katholieke Kring, hielden de leden van de Katholieke Schoolpenning en Vlaanderens Zonen een omhaling t.v.v. hun schoolpenning (29 mei en 1 juni)².

1 RAB-PB4, nr. 835; GR., 13 nov. 1882, 2 april en 10 sept. 1883 en 17 juni 1884.

2 Ook op 10 maart 1879 had de Katholieke Kring een meeting tegen het nieuwe wetsontwerp gehouden. Op de tweede meeting was Karel Beyaert de spreker; *Feuille*, 16 maart, 29 mei en 1 juni 1879.

- 28 december 1879 : liefdadigheidsconcert georganiseerd door de Katholieke Schoolpenning t.v.v. de school van de Broeders van Liefde (21, 25, 28 dec. 1879 en 4 jan. 1880).
- 3 februari 1880 : concert georganiseerd door de Katholieke Kring t.v.v. de vrije kosteloze scholen (1 en 8 febr.).
- 5 september 1880 : omhaling in alle missen plus muziek- en toneelavond georganiseerd door de jongelingencongregatie t.v.v. de kosteloze school der Broeders van Liefde (29 aug., 5 en 12 sept.).
- 17 oktober 1880 : muziek- en toneelavond door de jongelingencongregatie t.v.v. de Katholieke Schoolpenning (17 okt.).
- 12 december 1880 : liefdadigheidsconcert t.v.v. de kosteloze jongensschool (28 nov., 5, 12 en 19 dec.).
- 19 januari 1881 : groot liefdadigheidsconcert in de Katholieke Kring t.v.v. de arme kinderen van Oostende (9 en 16 jan.).
- 30 januari 1881 : toneel- en muziekkavond verzorgd door de Burgersgilde van Brugge, georganiseerd door de Katholieke Kring t.v.v. de kosteloze jongensschool¹.
- In de loop van januari 1881 organiseerde Vlaanderens Zonen een tombola t.v.v. de arme kinderen die dat jaar hun eerste communie zouden doen (23 jan.).
- Tijdens de karnavalsdagen, begin maart 1881, gaf de toneel- en muziekafdeling van de congregatie elke avond "des fêtes amusantes" t.v.v. de Katholieke Schoolpenning (6 maart).
- 24 april 1881 : toneel- en muziekkavond verzorgd door Vlaanderens Zonen t.v.v. de arme kinderen van de stad. Gespeeld werden de drama's Gui de Dampierre en Broodrover, de baas van de armbesturen die alle hulp weigerde aan de armen die hun kinderen niet naar officiële scholen stuurden².
- 18 september 1881 : muziek- en toneelavond door de jongelingencongregatie n.a.v. het vijftigjarig priesterjubileum van deken Decostere t.v.v. het katholiek onderwijs (15 en 25 sept.).

1 *Feuille*, 9, 16, 20, 23, 27 en 30 jan., 6 en 13 febr. 1881. De kaarten voor dit feest waren te verkrijgen bij Mollet-Verbrugge, Kaaistraat, Louis Carbon junior, Sint-Jorisstraat, François Galeyn, Christinastraat, Eduard Massenhove, Albertstraat, Emile Dubois, Kapellestraat, Cazaux-Mechelaere, Kerkstraat, Grégoire Neyts, Christinastraat en bij de Broeders van Liefde zelf.

2 *Feuille*, 10, 17 en 24 april, 1 mei 1881. De kaartenverkoop ging door bij Emile Dubois, Kapellestraat, C. Neyts-Vlaemynck, Christinastraat, en Auguste Verkest, Sint-Sebastiaanstraat.

- 26 december 1881 : Brugs liefdadigheidsconcert georganiseerd door de Katholieke Kring t.v.v. de kosteloze school der Broeders van Liefde¹.

Het blad deed elk jaar oproepen tot milde steun voor het Sint-Niklaasfeest van de arme kinderen in de katholieke scholen². Het meldde dat meerdere gezinnen niet op vakantie naar Oostende zouden komen, maar het geld zouden steken in de bus van de Katholieke Schoolpenning (29 juni 1879); dat in veel gezinnen een dergelijke bus stond (6 juli 1879); dat de parochiale geestelijkheid zou hebben besloten persoonlijk 6000 frank en daarna jaarlijks 1000 frank te spenderen aan de kosteloze jongensschool (20 juli 1879). In sommige cafés stonden bussen ten voordele van de Katholieke Schoolpenning, zeer tegen de zin van de liberalen. In Den Kuiper werd op 22 juni 1879 tussen 10 en 11 uur een geldinzameling gehouden voor dat werk. Enkele politiemannen namen de bus in beslag, maar moesten die van de politiecommissaris terugdragen. Andere herbergiers kregen de politie op bezoek die hen meedeelde "qu'il leur était permis de conserver chez eux les boîtes placées, mais qu'il leur était défendu de quêter sous peine d'encourir des désagréments" (29 juni en 6 juli 1879).

Het katholiek onderwijs van de Sint-Petrus en Paulusparochie kostte tijdens de schoolstrijd zowat 380.000 fr. en dat van de Onze-Lieve-Vrouwparochie ongeveer 65.000 fr.³.

DE LIBERALE SCHOOLPENNING

Dat de liberalen niet ten achter bleven, hoewel het officieel onderwijs wel op veel officiële steun kon rekenen, had misschien te maken met het feit dat ze nog vóór de nieuwe onderwijswet in Oostende hun Schoolpenning in het leven hadden geroepen. Het eerste persbericht dateert van maart 1877 : op 19 maart 1877 werd bij handgeklap in de koninklijke vereniging Concordia - waarvan Ed. Vanderheyde voorzitter en A. Van Neste-Vitse deken was - beslist een bus in het lokaal te plaatsen. Met de opbrengst zou een financiële beloning worden gegeven aan de ouders die hun kinderen stipt naar de kosteloze jongensscholen stuurden⁴. "Puisse cette innovation réussir et Concordia avoir de nombreux imitateurs", verhoopte *L'Echo d'Ostende*, die inderdaad enkele

1 *Feuille*, 20 en 27 nov., 18, 22 en 25 dec. 1881. Kaarten te verkrijgen bij Mollet-Verbrugge, Kaaistraat, François Galeyn, Christinastraat, ook in het lokaal van de Cercle Catholique, waarvan diverse leden aan de uitvoering meewerkten, en bij de Broeders zelf.

2 *Feuille*, 30 nov. en 4 dec. 1879, 14 nov. 1880, 20 en 27 nov. en 4 dec. 1881.

3 BAB, B 365bis, sub Oostende, Sint-Petrus en Paulus.

4 *L'Echo*, 22 maart 1877.

weken later kon aankondigen dat ook geld werd opgehaald in drie cafés en in de vlaamsgezinde toneelvereniging Hoop op de Toekomst¹.

Het liberale blad verleende volop zijn medewerking aan wat geleidelijk aan de Denier des Ecoles communales of de Liberale Schoolpenning werd genoemd. Het zamelde niet alleen zelf geld in, maar publiceerde in elk zondagnummer ook jarenlang de opbrengst. Elk najaar drukte het de brief van de Schoolpenning af waarin "aux dames de la ville" gevraagd werd oude kleren te willen afstaan voor de kinderen van de kosteloze stadsscholen². Elk jaar ook bracht het verslag uit over het initiatief van de Schoolpenning om een Sinterklaas aan de honderden leerlingen van de kosteloze stadsscholen te bezorgen³.

Over het bestuur van de Liberale Schoolpenning weten we weinig. De voorzitter was hoofdonderwijzer en latere kantonnaal inspecteur A. Vanneste-Vitse, de secretaris J. David ; een van de leden was de latere burgemeester Ch. Janssens⁴. Volgens de cijfers in *L'Echo d'Ostende*, was de gecumuleerde opbrengst⁵ :

einde	1877	3131,90 fr.
	1878	8850,03 fr.
	1879	13210,71 fr.
	1880	17096,82 fr.

In 1881 kwam er 1728,06 fr. bij. Voor de volgende jaren worden geen totalen meer gemaakt.

Einde 1879 riep L. Maryssael de voorzitters van de Oostendse (liberale) verenigingen in het stadhuis samen. Hij was vijftien jaar lang, vanaf de stichting tot in april 1882, de secretaris van de Association Libérale et Constitutionnelle d'Ostende en sedert 30 augustus 1872 schepen van onderwijs⁶. Met meer financiële middelen kon het regelmatig schoolbezoek in de kosteloze stadsscholen gestimuleerd worden. Het aantal leerlingen was

1 *L'Echo*, 15 april 1877. Volgens een bericht in *L'Echo* van 1 september 1878 was de stichtingsdatum 1 januari 1877, maar vonden de eertse stortingen plaats op 15 april 1877.

Hoop op de Toekomst bestond sedert 1865. De stichter en eerste voorzitter was schepen Joseph Marion, die in februari 1879 zou overlijden. Op 13 februari 1881 werd ondervoorzitter Aimé Breyne in café de la Marine zijn opvolger. De secretaris was Jules Davely, de drukker en later uitgever van *L'Echo d'Ostende*; *L'Echo*, 10, 13 en 16 febr. 1879, 10 en 13 febr. 1881.

2 Zie o.a. *L'Echo*, 28 okt., 18 nov. en 9 dec. 1877.

3 Zie o.a. *L'Echo*, 7 dec. 1879.

4 *L'Echo*, 14 juli en 10 okt. 1878.

5 Het gaat soms om benaderende gegevens, want 'n laatste nummer van de jaargang durft wel eens ontbreken.

6 Afdruk van zijn ontslagbrief als secretaris in *L'Echo*, 13 april 1882.

verminderd door de houding van de katholieken t.o.v. de wet van 1879. Daarom vroeg de schepen dat de verenigingen feesten zouden organiseren en regelmatig collectes in de cafés zouden houden ten voordele van de Liberale Schoolpenning. Een van de aanwezigen stelde voor om jaarlijks een diploma toe te kennen aan de verenigingen en cafés die 'n bepaald bedrag bijeengekregen hadden. Zo'n diploma werd inderdaad op 26 december 1880 plechtig uitgereikt aan alle verenigingen, cafés, losse groepen of personen die 50 fr. hadden ingezameld. Vier groepen of personen hadden 1000 frank of meer samengebracht¹.

Altoos met Korazie haalde het met straten voorsprong : maar liefst 6300,77 frank. Dat was te danken aan de enorme inzet van Karel Desmet, de voorzitter van deze boldersvereniging. In zijn necrologie lezen we trouwens dat de Schoolpenning zijn idee was². Het is heel zeker geen toeval dat het met de Schoolpenning vlug bergaf ging toen de 72-jarige Desmet op 4 februari 1882 overleed. Vanaf 1882 zijn de berichten in *L'Echo* over de Schoolpenning zogoed als weggefallen. Op 7 oktober 1883 gaf de krant trouwens toe dat de organisatie was ingeslapen en de oproep om haar nieuw leven in te blazen lijkt geen gehoor te hebben gevonden.

Alle initiatieven vermelden is onbegonnen werk. We pikken er een aantal uit. Er werd 'n karnavalsstoet gehouden : de helft van de 2211,43 fr. opbrengst ging naar de armen, de andere helft naar de Liberale Schoolpenning³. Het initiatief moet al ouder zijn geweest. Op 9 maart 1879 schandvlekte de *Feuille d'Ostende* dat de zondag voordien tijdens de karnavalsdagen drie gemaskerden, als geestelijken verkleed, in de hoofdstraten van de stad een geldinzameling hielden ten voordele van de geuzenscholen. Op 6 juli 1879 stelde deze krant de vraag waarom de politie herbergiers bij wie giften voor de katholieke schoolpenning konden worden gedaan, lastig vielen, maar niet Altoos met Korazie die zelfs op straat inzamelingen hielden.

Vanuit Antwerpen stuurde de Club de la Colonie ostendaise geld op⁴. Vanaf 1880 vernemen we dat de Schoolpenning of participerende verenigingen 'n tombola of bal organiseerden om de Eerste Communicanten te kleden. Het vaakst wordt daarbij de vereniging Voorstaanders der Gemeentescholen vernoemd, ook in 1880 de Koningsvrienden, in 1883 de Waarachtige Topslagers, in 1884 de toneelvereniging Onder Ons⁵. Een ander initiatief vond plaats op 24 januari 1882, toen het Nationaal Toneel van Brussel het stuk

1 *L'Echo*, 21 dec. 1879, 23, 26 en 30 dec. 1880.

2 *L'Echo*, 5 en 9 febr. 1882.

3 *L'Echo*, 1 en 22 febr. 1880.

4 *L'Echo*, 24 nov. 1878. Voorzitter was A. Longuehalaine.

5 *L'Echo*, 1 febr. 1880, 19 maart, 5 en 19 okt. 1882, 1, 11 en 15 febr. en 4 maart 1883, 9 maart en 3 april 1884.

Onder de Schoolwet, van F. Vande Sande kwam opvoeren. Hierin werd vooral de rol van de geestelijkheid op het platteland belicht, zoals die door de parlementaire schoolcommissie aan het licht was gebracht¹. Aan individuele schenkingen, die hoe kan het anders, vooral in verkiezingsperiodes opvielen, gaan we hier voorbij. We vernoemen enkel die van gemeenteraadslid Pierre Fontaine, die op 9 oktober 1882 te Brussel overleed. Bij testament van 15 juni 1881 had hij twee schenkingen van elk duizend frank vastgelegd : de eerste om financiële steun te geven bij burgerlijke begrafeningen van arme mensen, de tweede ten voordele van de Liberale Schoolpenning².

We weten ook dat de Liberale Schoolpenning, na een vroegere mislukte poging, vanaf februari 1878 het schoolsparen propageerde³.

HET AANTAL LEERLINGEN

Aan de evolutie van het aantal leerlingen hechtte de pers veel belang. De volgende tabel is gebaseerd op cijfers uit *L'Echo d'Ostende*, die zelf als bron enkele keren het rapport van de liberale schoolcomités gebruikte. Telkens een nieuwe leerkracht werd benoemd, moest de schoolinspectie een rapportje opmaken, waarbij o.a. het aantal leerlingen vermeld werd⁴. Omdat deze cijfers niet bedoeld waren om aan de grote klok te hangen, is het nuttig aan te stippen dat ze dezelfde trend vertonen als onderstaande cijfers. Toch wil dat zeker niet zeggen dat ze allemaal zonder meer juist zijn, zelfs in de tabel spreken cijfers elkaar soms tegen.

	B.J.	K.J.1.	K.J.2	B.M.	K.M.	Totaal	bron <i>Echo</i>
aug. 1879	224	469	162	-	259	1114	05.10.79
okt. 1879	220	245	104	-	267	836	id.
1 okt. 1879	188	363		-	247	798	23.10.79
voor Pasen '80	203	343	129	89	478	1242	11.04.80
na Pasen '80	208	333	131	102	495	1269	id.
1 mei 1880		343	131				21.05.82
31 aug. 1880	205	314	120	102	506	1247	24.10.80
31 aug. 1880	205	434		102	445	1186	23.10.81
1 okt. 1880	179	393		86	425	1083	id.
15 okt. 1880	198	352	127	104	527	1308	24.10.80

1 *L'Echo*, 8, 19 en 29 jan. 1882.

2 GR., 12 maart 1883. "Pour laisser à la ville d'Ostende un souvenir de mon passage, je laisse mille francs à la caisse du denier des écoles libérales (écoles officielles). Ce legs est exempt de droits de succession".

3 *L'Echo*, 14 juli en 5 sept. 1878, 4 sept. 1879 en 2 sept. 1880.

4 Bewaard in RAB-PB4.

	B.J.	K.J.1.	K.J.2	B.M.	K.M.	Totaal	bron <i>Echo</i>
1 mei 1881	214	355	127	110	542	1348	23.07.83
31 aug. 1881	217		468	107	511	1303	23.10.81
15 okt. 1881	214		485	118	525	1342	id.
1 mei 1882	208	373	127	134	560	1402	23.07.83
1 mei 1883	217	375	120	136	563	1411	id.

B = betalend, K = kosteloos, J = jongens, M = meisjes

L'Echo d'Ostende minimaliseerde het aantal leerlingen dat van het officieel naar het vrij onderwijs overstapte. "La plupart des élèves des écoles primaires restent fidèles à l'enseignement public", schreef hij op 11 september 1879. Toch waren er na de grote vakantie van 1879 28,4 % leerlingen minder in de Oostendse stadsscholen. Voor geheel België was dat zowat een derde en voor West-Vlaanderen meer dan de helft minder, en daarin kwam de volgende jaren nauwelijks verandering¹. In Oostende werd het verlies wel geleidelijk aan kleiner. Dat het echter in 1880 in winst zou zijn omgebogen, klopt niet met het latere getuigenis van de kantonnale inspecteur². De positieve kentering was aan het meisjesonderwijs toe te schrijven : niet alleen werd een betalende meisjesschool opgericht, het aantal scholieren in de kosteloze meisjesschool verdubbelde. De liberale spreekbuis kon dan ook op 2 oktober 1879 over de Oostendse situatie schrijven : "Pour l'école des filles, le fiasco clérical est complet". Want er waren meer inschrijvingen dan het jaar voordien en ook het aantal jongens was gelijk gebleven. Dat laatste was op dat moment propaganda. Zoals op de tabel is te merken, gaf het blad twee jaar later zelf 188 i.p.v. 220 betalende jongens op en niet 267 maar 247 kosteloze meisjes.

Het valt op dat het vooral de kosteloze jongensscholen waren die in het begin van de schoolstrijd slagen kregen. De hoofdonderwijzers, vooral die in jongensschool 1, waren van katholieke signatuur ! Hoste werd eigenlijk niet afgezet omdat hij geen godsdienstles wou geven of dat aan zijn onderwijzers had verboden, wel omdat er zo weinig leerlingen bleven : voor de grote vakantie van 1879 waren er 469 leerlingen, bij het begin van het schooljaar niet 220 of 188, maar 165³. Onder het nieuwe schoolhoofd zou een groot deel van dat verlies worden goedgemaakt : begin mei 1883 bedroeg het nog slechts 20 procent. Bij de cijfers van 15 oktober 1881 wees *L'Echo d'Ostende* erop dat drie keer meer leerlingen van het vrij naar het officieel onderwijs overstapten dan andersom. Volgens het verslag van mei 1882 van het liberale schoolcomité was er voor het laatste jaar "aucun fait extraordinaire de

1 J.-M. LERMYTE, *o.c.*, p. 101.

2 Cfr. *L'Echo*, 30 maart 1882.

3 BAB, F 248, Nota i.v.m. de zaak Hoste.

pression, à charge des protecteurs des écoles libres" te signaleren¹. In het volgende jaarverslag noemde het schoolcomité de toestand van de twee kosteloze jongensscholen bevredigend, "quoique l'augmentation du nombre des élèves n'ait pas répondu à notre attente". Dat kwam echter niet omdat te veel leerlingen naar de Broederschool overstapten, het tegendeel was waar².

De juiste situatie in het vrij onderwijs is nog veel moeilijker in te schatten. Het enige volledige cijfer dat we kennen is van J. Malou. Volgens zijn gegevens zaten er op 15 december 1880 640 jongens en 1034 meisjes of 60,76% in de vrije scholen en 450 jongens en 631 meisjes of 39,24% in de stadsscholen³. Ook op dat stuk informatie bleef de *Feuille d'Ostende* lengten achterliggen op zijn concurrent. We vernemen wel dat er op 1 oktober 1879 566 inschrijvingen waren voor de Broederschool⁴. Dat er de volgende maanden maar sprake was van 500 leerlingen kan zo worden uitgelegd⁵: niet alle leerlingen konden worden aanvaard, want er werd nog volop gebouwd. Een hoger cijfer dan 550 wordt niet gegeven⁶. Het onderwijs van de Zusters van Sint-Jozef aan de arme meisjes lijkt onwaarschijnlijk veel leerlingen te hebben gewonnen: de 550 à 600 kinderen van voor de schoolstrijd⁷ werden er nadien 714 à 760⁸: ook volgens het jaarrapport over deze school waren er 750 leerlingen begin december 1879, 90 meer dan op het einde van het vorige schooljaar⁹. In 1880 had het katholieke blad het herhaaldelijk over 800 arme meisjes¹⁰ en tijdens het schooljaar 1881 was zelfs sprake van 850 en 900¹¹. Het aantal leerlingen had opgedreven kunnen worden door de invoering van de leerplicht. Tijdens de schoolstrijd en nog lang nadien was de katholieke partij daar tegen, omdat die het gelaïciseerd onderwijs zou ten goede komen. Maar ook bij de liberalen werd er geen meerderheid voor gevonden, want de leerplicht werd pas in 1914 ingevoerd. Van het wetsontwerp dat halfweg 1883 door de liberale regering werd neergelegd, kan moeilijk worden gezegd dat het een rechtstreekse aanval was op het vrij onderwijs. Wel zouden b.v. slechts die scholen voldoen waar alle vakken werden onderwezen die in de wet van 1879 werden opgesomd¹². Herhaaldelijk sprak *L'Echo d'Ostende* zich uit voor

1 *L'Echo*, 21 mei 1882.

2 *L'Echo*, 23 juli 1883.

3 J. MALOU, *Recensement de la population des écoles primaires et gardiennes au 15 décembre 1880 ...*, Brussel, 1881. Voor kritiek op Malou, zie J.-M. LERMYTE, *o.c.*, p.107-109.

4 *Feuille*, 2, 5 en 19 okt. 1879.

5 *Feuille*, 14 dec. 1879 en 29 febr. 1880.

6 *Feuille*, 14 aug. 1881, nadien geen cijfers meer.

7 *Feuille*, 7 april 1878 en 7 sept. 1879.

8 *Feuille*, 2, 5, 19 okt. en 14 dec. 1879.

9 In BAB, F 246.

10 *Feuille*, 29 febr., 22 aug., 5 en 26 sept. 1880.

11 *Feuille*, 4 sept. en 11 dec. 1881.

12 J.-M. LERMYTE, *o.c.*, p. 216-218. Op dat probleem ben ik dieper ingegaan in de originele versie van mijn doctoraat p. 405-413.

de leerplicht¹. Slechts een enkele keer, n.a.v. de herziening van de wet van 1842, zag het blad de leerplicht "comme corollaire indispensable de la sécularisation de l'enseignement"². Op 1 april 1883 maakte het duidelijk onderscheid tussen de leerplicht en de vrijheid van onderwijs die erin bestond aan de huisvaders de vrijheid te laten aan de kinderen onderwijs te laten geven "n'importe où et par qui"³. Dat zijn meeste artikels over de leerplicht toch uitvallen tegen de katholieken waren, valt te begrijpen⁴. Die waren tegen de leerplicht en werden verweten met opzet de vrijheid van onderwijs te verwarren met "la liberté de l'ignorance". En inderdaad, in de (katholieke) kantwerkscholen was het gewoon onderwijs lamentabel⁵.

Wat wel gebeurde om het gemeentelijk onderwijs in België te stimuleren, was de oprichting van officiële schoolcomités⁶. Behalve in de heel grote steden werden de leden op voorstel van de gemeentebesturen door de regering benoemd. Anders dan in katholieke localiteiten lijken er voor Oostende geen problemen geweest te zijn om leden te recrutereren.

De stad Oostende telde twee schoolcomités, het eerste voor de twee kosteloze jongensscholen, het tweede voor de betalende jongensschool en de meisjesscholen. Bij Koninklijk Besluit van 3 april 1880 werden de leden benoemd. Voor het eerste schoolcomité waren dat gemeenteraadslid Charles Pavot, voorzitter, Edmond Van Bredael, secretaris, en de leden J. Desorgher, Emile De Breyne⁷ en A.-N. Moreaux. In het andere schoolcomité fungeerden vrederechter Henri Serruys, als voorzitter, L. Van Bredael, G. D'Anvers, Max Hélin - tot 1882 de ondervoorzitter en daarna de secretaris van de Association Libérale et Constitutionnelle d'Ostende - en Jean Liebaert⁸. In april 1881

1 Zo n.a.v. stakingen in de Borinage en het Bekken van Charleroi in 1877. "L'instruction, voilà la voie le plus sûre pour remédier à ce triste état de choses; elle seule peut donner aux classes ouvrières ce goût de l'ordre, cet instinct de prévoyance qui leur fait généralement défaut et sans lequel elles ne parviendront jamais à traverser, sans troubles, les crises qui affligent si souvent l'industrie (...) Espérons qu'un jour le législateur comprendra qu'en votant l'instruction obligatoire, on rendrait un service signalé à la cause de la civilisation, en améliorant la position des classes ouvrières; on leur ferait mieux connaître et leurs devoirs et leurs droits, en leur enseignant le goût de l'épargne, en leur faisant comprendre tout le danger de ces coalitions qui n'aboutissent le plus souvent qu'à amener des grandes perturbations dans l'industrie et le travail"; *L'Echo*, 21 okt. 1878.

2 *L'Echo*, 15 sept. 1878.

3 Cfr. *L'Echo*, 30 juli 1882, 21 jan. en 6 dec. 1883 en 17 april 1884.

4 *L'Echo*, 13 sept., 6, 13 en 20 dec. 1883.

5 J.-M. LERMYTE, *o.c.*, p. 211-216.

6 J.-M. LERMYTE, *o.c.*, p. 56-61.

7 De Breyne was ook lid van het armbestuur en fungeerde als voorzitter van Liberté et Progrès, 'n liberale vereniging die met het oog op de verkiezingen propaganda maakte, maar zelf geen kandidaten mocht voorstellen. Zie *L'Echo*, 14, 21 en 28 okt. 1880.

8 M.B. van 3 april 1880; *L'Echo*, 8 en 11 april 1880.

overleed Serruys¹. Pas op 11 augustus 1882 werd het tweede schoolcomité opnieuw geïnstalleerd, met nu als voorzitter Edouard Jean - die in 1884 secretaris werd van de Oostendse liberalen - en als secretaris G. D'Anvers². Behalve twee jaarrapporten van het eerste schoolcomité en één van het tweede, vernemen we niets over hun werking. Het is bekend dat ook elders de schoolcomités geen gelukkig initiatief bleken te zijn.

LIBERALE EN KATHOLIEKE DRUK

Katholieken en liberalen lieten zeker niet na druk uit te oefenen, maar ze beschuldigden elkaar van slinkse middelen. In de volgende alinea's willen we via de Oostendse pers een sfeerbeeld geven, al gaat het daarbij niet altijd om de Oostendse situatie.

L'Echo d'Ostende ontkende dat het katholiek verzet een succes was³. Toen de wet was goedgekeurd, vond hij dat justitie kon en moest ingrijpen tegen onwillige geestelijken en burgemeesters, want "les prédications contre la loi sont à l'heure qu'il est illégales et révolutionnaires"⁴. De geestelijkheid werd betaald om aan godsdienst te doen, niet aan politiek. De krant berichtte dat de gemeenteraad van Barvaux (Luxemburg) de pastoor verboden had een huis-aan-huisomhaling te doen ten voordele van de vrije scholen. Zo'n verbod moest er overal komen, vond *L'Echo*. "Ce drainage de capitaux organisé par la gent cléricale est à la fois une manifestation illégale contre la loi d'enseignement primaire, une escroquerie et une semence de discorde"⁵. Het blad schreef graag dat slechts weinig onderwijzers ontslag namen, of later dat ze spijt hadden van hun daad⁶. Het steunde natuurlijk de regeringsmaatregel dat ontslagnemende onderwijzers hun studiebeurs moesten terugbetalen⁷. Het steunde ook volop de regering toen die in 1880 de Commissie van Schoolonderzoek stichtte⁸. Deze schoolcommissie moest onderzoeken of er van katholieke zijde geen ongeoorloofde middelen werden gebruikt⁹. Het

1 Cfr. *L'Echo*, 21 en 24 april 1881.

2 Zie het gemeenteraadsverslag van 16 juli 1883 in *L'Echo*, 23 juli.

3 *L'Echo*, 23 maart, 13 april, 1 juni, 12 okt., 6 en 9 nov. 1879.

4 *L'Echo*, 20 juli, 28 sept., 5 en 23 okt. 1879 en 17 nov. 1881.

5 *L'Echo*, 27 juli 1879. Cfr. 3, 7 en 10 aug. 1879.

6 *L'Echo*, 27 juli, 7 aug., 11 en 21 sept. 1879, 7 sept. en 22 okt. 1882.

7 *L'Echo*, 4 jan. 1880 en 27 jan. 1881.

8 "Oui, le triomphe est complet, la défaite sans égale; l'enquête scolaire est pour l'enseignement officiel la plus belle victoire qu'il soit possible de rêver; elle est pour les écoles du clergé et la politique de la droite, à la fois, la réprobation et la condamnation", was een van de vele appreciaties van *L'Echo*, hier op 11 mei 1882.

9 J.-M. LERMYTE, *o.c.*, p. 67-69. De resultaten van het onderzoek werden gepubliceerd in *Chambre des Représentants. Enquête scolaire*, 5 delen, Brussel 1881-1883.

werd de eerste parlementaire enquête ooit in het land gehouden en ook de Oostendse liberalen hadden er veel aandacht voor. Op 27 maart 1882 hield deze commissie een zitting te Oostende. We verwerkten al het getuigenis dat inspecteur Van Neste-Vitse daar aflegde.

L'Echo d'Ostende liet niet na in vele artikels de nadruk te leggen op de objectief betere kwaliteit van het gemeentelijk onderwijs. Het gemeentelijk onderwijs kon op meer financiële steun rekenen en dat was inderdaad ook te zien aan de kwaliteit van veel katholieke schoolgebouwen, die inderhaast moesten worden opgetrokken. *L'Echo* vond dat ongezonde scholen moesten worden gesloten en zag daarin geen aanslag op de grondwettelijke vrijheid van onderwijs. Want ook voor de oprichting van gevaarlijke en ongezonde fabrieken was toestemming nodig en niemand zag daarin een aanslag op de industriële vrijheid¹. Het vrij onderwijs lag ook erg ver onder wat betreft het aantal gediplomeerde onderwijzers. Daarom kon de klerikale pers best zijn geestdrift voor de resultaten van de schoolstrijd temperen, meende de liberale spreekbuis. "Le clergé a trouvé de l'argent pour construire des bâtiments d'écoles; mais il n'y a pas d'instituteurs!"². Voor schandalen met Broeders had *L'Echo d'Ostende*, zoals de liberale bladen overal, een neus. Hun veroordelingen wegens slagen en verwondingen en, nog liever, aanslagen op de eerbaarheid, werden graag in de verf gezet³. Het moet worden gezegd dat het nooit om de Broeders van Liefde in Oostende ging.

Het blad had eigenlijk de schoolstrijd niet voor mogelijk gehouden. Het meende ten onrechte dat de principes voor de centen zouden wijken en de aangenomen scholen nooit van verdere adoptie zouden afzien⁴. Het nam ook zijn wensen voor werkelijkheid door enkele keren het einde van de schoolstrijd aan te kondigen. Gezien de uitslag van de parlementaire verkiezingen van 1880 meende het te weten dat de bisschoppen hun verzet, dat toch geen succes was, zouden opgeven⁵. Na die van 1882 beweerde het dat de schoolkas van de katholieken leeg was en de gelovigen niet bereid leken nieuwe offers te brengen⁶. Nog zo'n vals argument was dat de katholieken inzagen dat de godsdienst onder de schoolstrijd leed omdat - "si on laisse s'implanter l'habitude de vivre exclusivement civilement" - de liberalen wel eens voor goed met de kerk zouden breken⁷. Toen hij ook die conclusie moest inslikken, meende *L'Echo d'Ostende* dat bisschop Faict van Brugge na de

1 *L'Echo*, 2 en 23 okt., 2 en 9 nov. 1879.

2 *L'Echo*, 3 mei 1883.

3 *L'Echo*, 28 april 1881 sv., 4 en 18 aug. 1881.

4 *L'Echo*, 20 juli 1879.

5 *L'Echo*, 20 en 24 juni 1880.

6 *L'Echo*, 3 en 17 aug. 1882. Cfr. 31 aug. en 3 sept. 1882.

7 *L'Echo*, 14 sept. 1882.

vakantie een gematigder schoolpolitiek zou voeren¹. Ook dat klopte niet, maar dan schreef het blad dat met het oog op de verkiezingen van 1884 de katholieke parlementariërs, die gematigder waren dan de bisschoppen, de schoolstrijd wilden begraven. "Car ils savent que si à cette époque ils obtenaient même la majorité, il leur serait bien difficile de prendre le pouvoir si l'épiscopat exigeait d'eux le retrait de la loi du 1^r juillet 1879"².

La Feuille d'Ostende van zijn kant had het graag over de liberale jacht op leerlingen. Het schreef dat gemeente- en eigen personeel door de Oostendse liberalen verplicht werd leerlingen voor de stadsscholen te ronselen; waaraan eens spottend werd toegevoegd dat ze zelf hun kinderen naar colleges en pensionaten van religieuzen stuurden³. Ook zouden kinderen tot het kosteloos stadsonderwijs worden toegelaten van wie de ouders wel degelijk konden betalen⁴.

Een ander stokpaardje van de katholieken, ook van *La Feuille d'Ostende*, waren de "geldverspillingen voor het gemeentelijk onderwijs"⁵. Zijn tegenstander gaf aanvankelijk toe dat de kosten gestegen waren, maar taxeerde die als heel nuttig⁶. Met de katholieken weer aan de macht zou volgens *L'Echo d'Ostende* trouwens niet bespaard worden, omdat de vrije scholen weer gesubsidieerd zouden worden⁷. Naderhand ontkende hij de verhoging van de onderwijsuitgaven of herleidde die tot een bagatel⁸. Dat hij daarin geen gelijk had bewijzen de volgende officiële schoolrekeningen voor het lager onderwijs; in die cijfers werden de bedragen voor de bewaar- en adultenscholen, het stadscollege en de prijsuitdelingen niet meeberekend.

1 *L'Echo*, 17 sept. 1882.

2 *L'Echo*, 21 sept. 1882.

3 *Feuille*, o.a. 12 en 26 oktober 1879, telkens twee artikels, en 25 april 1880. Op 12 oktober 1879 gebeurde dat in die bewoordingen: "La chasse aux lièvres et aux perdreaux n'étant pas fructueuse cette année, nos gueux ostendais viennent de découvrir un nouveau gibier qu'ils font poursuivre partout en ville par leurs traqueurs, et veulent forcer par mille tracasseries et des menaces sans nom à se rendre. Nos gueux de l'hotel-de-ville, etc., etc. depuis plusieurs jours, sont sur les dents et n'ont plus aucun repos. On les voit partout, surtout dans les quartiers pauvres, courant de porte en porte et allant s'informer des écoles fréquentées par les enfants". Zie ook 31 jan. 1878.

4 *Feuille*, 2 nov. 1879.

5 Bv. *Feuille*, 20 febr. en 20 okt. 1881.

6 *L'Echo*, 19 en 26 febr. 1880, 5 febr. 1882.

7 *L'Echo*, 23 mei 1880, 1 nov. 1883.

8 *L'Echo*, 8 okt. en 31 dec. 1882, 21 jan. en 7 febr. 1883, 12 okt. 1884.

jaar	bedrag	bron : RAB-PB4	GR.
1878	54.693,33 fr.	569	22 sept. 1879
1879	58.693,40 fr.	X	1 dec. 1880
1880	78.307,90 fr.	656	14 nov. 1881
1881	86.466,22 fr.	708	13 nov. 1882
1882	87.989,48 fr.		24 sept. 1883
1883	91.082,95 fr.	824	19 nov. 1884

HET EINDE VAN "DE ONGELUKSWET" (1884)

De kamerverkiezingen van 1884 betekenden een reuzenederlaag voor de liberalen : er gingen 27 van de 29 liberale zetels verloren, ook die van de minister van openbaar onderwijs. "Ce n'est pas seulement une défaite, c'est un désastre qui dépasse les prévisions les plus pessimistes", oordeelde *L'Echo d'Ostende*. Ook in het arrondissement Oostende-Veurne-Diksmuide verloren de liberalen¹. De oorzaak was niet het godsdienstonderwijs in de gemeentescholen, want bij de parlementsverkiezingen van 1880 en 1882 (telkens in de helft van de provincies) had de liberale partij haar positie nog versterkt². Daardoor had *L'Echo d'Ostende* toen kunnen schrijven : "La loi tant et si odieusement attaquée a reçu de la sorte une consécration nouvelle"³. De oorzaak van de nederlaag in 1884 moet wel gezocht worden bij de verdeeldheid tussen de liberalen over de uitbreiding van het stemrecht, en in de tweede plaats bij het voortdurend aangroeiend staatsdeficiet. Aan de basis van de onpopulaire nieuwe belastingen lagen natuurlijk ook de kosten voor het gemeentelijk onderwijs.

Nog in 1884 werd de onderwijswet van 1879 vervangen. De nieuwe gaf een groot deel van de staatsmacht aan de gemeenten terug. Voor ons is hier alleen van belang dat het gemeentelijk onderwijs weer een godsdienstige inslag kon krijgen⁴. De nieuwe wet had de facto geen gevolgen voor het gemeentelijk onderwijs in Oostende. Dat belette niet dat *L'Echo d'Ostende* met argusogen de onderwijspolitiek volgde van de nieuwe regering, "le ministère de combat", "le ministère de l'ignorance nationale". Wat deze regering op dat punt wilde, was "certainement l'acte le plus audacieux et le plus réactionnaire qui ait été posé depuis 1830", was een van zijn eerste commentaren⁵. Zijn hoofdbezwaar was dat de geestelijkheid al haar vroegere macht terugkreeg. Er vielen veel

1 *L'Echo*, 12 juni 1884. Het platteland stemde traditioneel overwegend katholiek.
2 Van 71 kamerzetels in 1878 naar 79 in 1882; Th. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België*, 4e uitg., 1978, p. 166.
3 *L'Echo*, 25 juni 1882.
4 J.-M. LERMYTE, *Voor de ziel*, p. 235-238.
5 *L'Echo*, 31 juli 1884.

inspecteurs weg, ook een aantal middelbare en normaalscholen en heel wat onderwijzers, waardoor de kwaliteit er dus duidelijk zou op achteruitgaan¹. Vanaf 28 september 1884 startte het blad met 'n uitvoerige rubriek "La guerre des écoles", waarin vooral bericht werd over de vele sluitingen van officiële scholen. In het najaar 1884 werd trouwens ook in West-Vlaanderen een comité gevormd om de belangen van de afgezette gemeenteonderwijzers te verdedigen. Van de afdeling in het arrondissement Oostende was burgemeester Ch. Janssens de voorzitter en gemeenteraadslid Victor Michens een van de drie leden; de secretaris was de Oostendenaar R. Van Loo².

Aan de grote Brusselse liberale manifestatie tegen het nieuwe wetsontwerp nam de Oostendse liberale partij deel. Het was trouwens de Fédération des Associations libérales die op 31 augustus 1884 die betoging organiseerde³. Ook de gemeenteraad nam uitdrukkelijk stelling. Op 4 augustus 1884 stuurde de raad een adres naar de kamers : het openbaar onderwijs zou achteruit gaan omdat de overheid niet langer de bewaar- en adultenscholen zou subsidiëren, en een aantal loyale onderwijzers zou op straat worden gezet⁴. Toen zeker in de grote steden de gemeenteraadsverkiezingen van 19 oktober 1884 in het voordeel van de liberalen uitvielen, werd een nieuw adres naar de wetgevende kamers gestuurd, nu om de afschaffing van de nieuwe schoolwet te vragen. Namens zijn Schepencollege beklemtoonde de burgemeester de klerikale bedoeling van de wet.

Dat belette niet dat enkele maanden later, nadat de burgemeester de deken hierover gepolst had, de gemeenteraad weer het godsdienstonderwijs vooraan op het programma van zijn stadsonderwijs zette⁵. Alleen De Breyne stemde tegen, omdat volgens hem het godsdienstonderwijs altijd op het programma was blijven staan. Ook de burgemeester was de mening toegedaan dat het enige verschil tussen beide wetten erin bestond dat de clerus nu wilde meedoen. Voorts werd er gevreesd dat als het stadsbestuur die maatregel niet nam, zij overeenkomstig de bepalingen van de nieuwe wet een katholieke school zou moeten aannemen. Dat de Oostendse katholieke gemeenschap ondanks deze maatregel geen vertrouwen wilde schenken aan het stadsonderwijs was te verwachten. Ook zij vond dat er in Oostende geen onderscheid te maken viel tussen vroeger en nu.

1 *L'Echo*, vnl. 27 en 31 juli, 3, 7, 14 aug., 25 sept. en 5 okt. 1884.

2 *L'Echo*, 7 dec. 1884.

3 *L'Echo*, 31 aug. en 4 sept. 1884. De week nadien organiseerden de katholieken in Brussel eveneens 'n betoging, die uit de hand liep. De katholieke pers had er veel aandacht voor, maar ook *L'Echo* op 7, 11 en 14 sept. 1884.

4 GR. 4 aug. 1884, met de tekst van het adres.

5 BAB, F 247, deken aan bisschop, 23 jan. 1885 en Acta Faict, 24 jan. 1885.; GR.-zitting 9 febr. 1885. Zie ook die van 2 maart 1885.